

Sándor Márai
Otok

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu
Ministarstva kulture Republike Hrvatske
i Grada Zagreba.

naslov izvornika
Sándor Márai
A sziget

copyright © Heirs of Sándor Márai
Csaba Gaal (Toronto)
copyright © za hrvatsko izdanje Naklada OceanMore

Sva prava pridržana. Nijedan dio ove knjige
ne smije se reproducirati u bilo kojem obliku
bez prethodnog dopuštenja nakladnika.

nakladnik
Naklada OceanMore d.o.o.
info@oceanmore.hr
www.oceanmore.hr

urednica
Gordana Farkaš-Sfeci

ISBN 978-953-332-102-8

Zagreb, veljača 2020.
prvo izdanje

SÁNDOR MÁRAI

Otok

s mađarskoga prevela
Xenia Detoni

ocean**more**

38 °C

Crna kava posluživana je na terasi, pod šarenim sunco-
branima.

Zajedničku blagovaonicu prvi je napustio dežurni šaljivac i glasnogovornik stola njemačkih gostiju, izvjesni tvorničar porculana glatko izbrijane glave koji se snažno znoji, a koji između dva slijeda ne propušta, ma koliko to bilo iritantno, nožem i vilicom o stol ili rub tanjura izbubnjati ritam nekih od popularnih glazbenih tema. Tako bi, oponašajući način i intonaciju proslavljene filmske glumačke zvijezde, zapjevao i „*Nimm dich in Acht vor blonden Frauen*“, svaki put čim bi u dvoranu kročila gospodarica kuće, direktorica *Argentine* slamnatožute kose. I svaki bi put ova njegova nestašna, a u poslovnom smislu skrivena aluzija zasluženo polučila opće odobravanje, pa i podignula raspoloženje. Svoju ljetnu modnu kombinaciju, hlače od gruba platna, razdrljenu sportsku košulju bez ovratnika, koja otkriva ispupčena i suncem opržena prsa obrasla prosijedim dlakama, naramenice nalik na ukrasne trake s bavarskim vezom, naočale sa žutim staklima i koštanim okvirima te bijelu perivu kapu taj tvorničar porculana nosi kao da je to kostim u farsi

---

* njem. Čuvaj se plavuša!

koju na dramskoj priredbi upravo izvodi neka amaterska družina. Na vratima koja se otvaraju prema prostranoj terasi, a s čijega praga puca pogled na pučinu, on zastane gotovo zgađen i korakne unatrag. „*Schon übertrieben*“*, reče ujednačeno naglašavajući svaki slog kao kad se čita brzopjav, i simpatično račlajući, no tako glasno da se to čulo po cijeloj blagovaonici. Vrtio je glavom i, kao netko tko je ugledao neku nenadanu katastrofu, u nevjerici je žmirkao iza svojih žutih naočala čas prema moru, čas prema nebu.

Okrenuo se prema toplomjeru zakucanu za dovratnik i, propinjući se na prstima, kratkovidno, kao da svojim pogledom naviknutim na zemaljske mjere nije u stanju ni približiti se točki do koje se živa u cjevčici popela, pa gotovo pun poštovanja, poluglasno, očitao vrijednost: „*Achtunddreissig*“**, reče astomično zamuckujući, u ritmu. Iz tona mu je odzvanjala sklonost rekordima čovjeka novoga stoljeća. Jednom nogom zalupio je iza sebe staklena vrata blagovaonice i doviknuo onima koji su ondje objedovali: „*Achtunddreissig im Schatten!*“*** A kad nevidljivi zbor na taj alarm nije reagirao, on nastavi onako više za sebe: „*Alle Achtung.*“† Zatim je odšljapkao platfusaški vukući noge u tenisicama po betonskom podu terase, koja je dodatno rigala suhu vrućinu i zavalio se u jednoj ležaljci, kojoj su masline naginjući se preko ograde davale nešto hlada.

Nekoliko minuta ležao je ondje posve sâm. Zatim je iz džepa hlača izvukao pomno savijenu stranicu iz nekih njemačkih novina. Kao da je nedavna alarmantna vijest na neki način prisilila na razmišljanje one koji su tog trenutka iza brenčećih ventilatora i spuštenih roleta bili uza svoje ledom rashlađene mineralne vode i usirenih lokvica

---

* njem. To je već ipak pretjerano.

** njem. Trideset osam.

*** njem. Trideset osam u hladu!

† njem. Svaka čast!

ostataka od rastopljena sladoleda još donekle sklonjeni od najgorega. Dok se unutra blagovalo, pred zgradom se pojavio prodavač mjesnih rukotvorina; rasprostro je ondje po kamenu zidiću terase razne prostirke, marame, posteljne prekrivače, sve domaće tkanje i živih boja. Ispod terase strmo su se spuštali viseći vrtovi u još dvjema razinama, na jednoj tenisko igralište, a na drugoj povrtnjak; potonji je sezao sasvim do razine plaže do koje su s glavne terase vodile serpentinaste stube načinjene od sitnih oblutaka. Prodavač rukotvorina motao se po tim stubama, silazio i penjao se, usporeno a otmjenim kretnjama, bešumno. Ponio je odozdo žalo da mu posluži kao uteg koji će zadržati lagane tkanine jer bi ih s vremena na vrijeme znao zavrnuti vrući propuh što bi zapahnuo s mora. On se u tim svojim crnim pamučnim papučama, bijelim vunanim čarapama, hlačama od crnog samta posivjelima od nošenja, u prsluku bez rukava s crvenim terzijskim vezom koji mu je po vitku trupu sezao do struka, tako nečujno kretao amo-tamo, ali s tako naivnom a elegantnom tugom, kao da sudjeluje u nekom obredu neobična žalovanja. Uzorci i boje tkanja slagali su se s blijedim orisima okolnoga krajobraza, s ogoljelim i tužnim bridovima stijenja, sa sivkasto-zelenkastim nijansama presahnule vegetacije. No taj se čovjek sa svojim stvarima i kretanjem nije izdvajao iz pejzaža ništa plastičnije od stabala maslina ili grmova čuvarkuća. Malo poslije sjeo je na najvišu stubu do terase, skromno se, s izrazom lica nekoga tko lagano oklijeva, smiješeći preda se, pun iščekivanja.

Družina Nijemaca za istim stolom čoporativno je osvanula na vratima i pritom bivala tako glasnom kao da su svi ondje svjesni kako im, jer im je snaga u zajedništvu, ne može zaprijetiti nikakva ugroza. Predvodio ih je, kao uostalom i za stolom, bračni par, koščata brineta ugodnih crta lica i njezin suprug koji bi, razmećući se

svojom nekonvencionalnošću, i za ručak dolazio u pidžami, pa se i sad, škiljeći kroz naočale na prčastu nosu, zaputio oprezno koračajući tipičnom nepovjerljivošću kratkovidnih duž terase prvi ispred žene, dostojanstveno gurajući pred sobom kao neki poveći pauk svoju tvrdnu trbušinu, u maniri poglavice koji pripadnike svojega plemena promišljeno vodi preko opasna teritorija. Sad su i oni zaključili da ondje vlada pasja vrućina. Žene su na sebi imale jeftina tkanja u živim bojama, sva natopljena znojem. Žega je već u to doba dana bila tako mučna, tako bolna i ljepljiva, da je svako to tijelo odavalo dojam otežalosti i nečistoće. Ali jedna se sivkasta plavuša sivih očiju, sva bijela i hladna, baš isticala usred te njemačke gomilice, jer ona se u toj ljepljivoj i nevidljivoj pari kretala udomaćenošću izrazito slabokrvnih i bjeloputih žena, sasvim suvereno, kao da je to njezin pravi element, jer zna da je među tim drugorazrednim tijelima koja se tope od znoja ona jedina sposobna othrvati se smutnji prirodnih sila. Naime, njezino tijelo, kao da su joj umjesto kože mršavi mišići prekriveni tankom azbestnom opnom što upravo odbija toplinske zrake. „*Achtunddreissig!*“ utvrdili su jedan za drugim i pripadnici njemačke gomilice, boreći se za svježiji zrak i zbunjeno se smijuckajući od muke komentirali značenje takvih temperaturnih vrijednosti. Jer s obzirom na godišnje doba, temperature su uistinu izvanredne, čak i ovdje u ovome najjužnijem i najzagušljivijem kutku jadranskoga priobalja gdje je zrak poslovično zasićen vlagom kao u tropima. Jedan gospodin, s čije bi četverokutne garavocrne bradice na način Henrika IV. povremeno pala i pokoja masna kap, a bijaše to Beograđanin iz nekog ministarstva, upravo se prisjetio da je ondje prije četrnaest godina upravo u ovo doba žestoko kišilo i puhao ledeni vjetar pa bi se samo oni najhrabriji i odvažili okupati se u moru.

Gomilica se uglavnom smjestila; doduše, i platno ležaljka bilo je ljepljivo od vlage. Prodavač je tad ustao, kao da je stigao njegov trenutak, koraknuo do svojih rukotvorina i smješкао se. Međutim, dame su samo malaksalo i zbunjeno buljile i na kraju se nitko nije pomaknuo s mjesta. Kao što to čine neki kukci koji se u trenucima ugroze samo ukipe, hineći nepomičnost ili čak da su mrtvi. „*Zepp – macht – Arktisfahrt!*“⁶⁶ deklamirao je iz svojih novina morzeovskom intonacijom tvorničar porculana koji ni pritisnut pobunom prirodnih sila nije odustajao, nego je i dalje smatrao nužnim da to napola onesviješteno društvo promptno obavještava što se novo događa u civiliziranome svijetu. Reakcija na tu vijest sročenu u samo tri riječi bilo je nekoliko mlakih opaska, što o klimatskim različitostima koje vladaju planetom, što o superiornosti njemačkih tehničkih dostignuća. U međuvremenu se vrućina već i usmrđjela pod raznobojnim suncobranima. Čudna je to žega, jer se Sunce i ne vidi. Kao da taj usijani zrak rigaju neki tko zna gdje postavljeni spremnici, ali ništa ne odaje gdje se nalazi izvor vreline. A lik prodavača, njegov crni i vitki trup tako se oštro ističe iz toga svijetloga sivila iza kamenog parapeta, ali tako krhko i gipko, kao da je dio flore, pa zajedno diše, kreće se i buja sa stablima maslina i kaktusima koji se također znaju pod naletom fena tromo zanjihati. No ova zračna struja ne ostavlja traga u krajoliku, ne osvježava, samo prohuji, oprživši usput pokožicu i ljudskih i biljnih tijela, a to prženje ovdje gore na terasi djeluje na živce kao da su ložači negdje dolje na trenutak otvorili vrata brodskoga kotla, odakle iz dubine prema palubi hukne usijani zrak od stotinjak stupnjeva. Čiji pak dodir na koži ostavlja lagan bol od opekline prvoga stupnja. I sve se to, posve neočekivano, događa potkraj svibnja.

---

* njem. Zepp ide na Arktik!

U blagovaonici je već poslužena i prva tura ručka. Jedna skupina gostiju *Argentine* čiji dnevni raspored preferira rani ručak, na terasi naglo popuni sve klupe i naslonjače pod šarenim suncobranima. More je svjetlosivo i isparava se kao da je dosegnulo vrelište. Zgrada sa svojim visećim vrtovima odaje dojam golema jedrenjaka s mnogo paluba, broda koji s podignutim jedrima beskrajno sporo klizi po bonaci prema obzoru gdje se sivilo krajolika utapa u sivilo mora. *Argentina* je najbolja kuća na rivijeri; naime, ondje ni hotelski natkonobar nije bilo tko, svojedobno bijaše *steward* na luksuznoj jahti onoga istog otmjenog gospodina, rodom iz ovih krajeva koji je ne tako davno dao, iako tada za vlastite potrebe i u nadasve raskošnoj izvedbi, podignuti ovu zgradu. Ona jahta još uvijek plovi, no ne više za otmjene goste, već poput islužene reprezentativne najamne kočije, obavlja linijski prijevoz putnika između Zadra i Kotora, kao što je i ova biranim inventarom profinjeno uređena ljetna rezidencija u međuvremenu preuređena za ugošćivanje turista, jer se imućni gospodin, barem se tako priča, suočivši se s teretom sloma svojega poslovnog carstva, povukao u sanatorij negdje u Splitu. Goste ovamo šalju bolje putničke agencije nudeći im čudesu, a takva će obećanja *Argentina* ipak samo djelomice biti u stanju ispuniti. U tim obećanjima naglašeno se ističu „viseći vrtovi“, koji su u stvarnosti ipak samo terase na kojima se uzgaja povrće, te „privatna plaža“, što zvuči otmjeno i ekskluzivno, no ona je u stvarnosti ipak poprilično neupotrebljiv komadić obale, k tome s mnogo žala. Ma koliko putničke agencije bile poduzetne, polako se ipak proćulo kakvo je ondje pravo stanje stvari, pa je i *Argentina*, iako građena da udovolji najluksuznijim potrebama, s vremenom bila prisiljena spustiti cijene svojih usluga. Sad je pune gosti skromnih mogućnosti, turisti koji mjesecima unaprijed u filir znaju koji su iznos spremni potrošiti na

ljetovanju. I tako se vila za raskošne zabave prometnula u „čestitu i dobru građansku kuću“ pod imenom *Argentina*, koja je prisiljena prilagoditi se životnom standardu, a i mjeri rastrošnosti svojih gostiju. Tako se, primjerice, nakon voća više ne iznose na stolove posude za pranje prstiju.

Slučajna družina razmjestila se po terasi kuće na dobru glasu upravo onom nametnutom familijarnošću koja krase klasu čiji pripadnici samo njoj svojstvenom povijesnom rezignacijom unaprijed znaju da si ne mogu priuštiti da im se u pansionima, s obzirom na odabrani cjenovni razred, osigura luksuz ekskluzivne osame i ničim ometane privatnosti. Obroci su zajednički, raspored posluživanja jednak je za sve, kava se po običaju servira već mlačna, dok će onaj tko u devet ujutro ne obraća pozornost na udarac gonga doručak moći dobiti možda i nešto kasnije, ali samo ako to bivši *steward* iz čiste ljubaznosti prema gostu iznimno i samo njemu, odobri. No vara se tko pomisli da se *Argentina* posve i zauvijek odrekla nekadašnjeg ranga i ambicije da i dalje tjera luksuz. Natkonobar će i dan-danas na francuskome smirivati nezadovoljne goste, koji onda moraju u nelagodi skupljati preostale mrvice jezičnih vještina stečenih u srednjoj školi, a mlade će sobarice, mještanke preplanula tena, na stolove u apartmanima s kupaonicom koji gledaju na more, neizostavno svakoga drugog dana postavljati kitice svježega cvijeća. Račun će taj bivši *steward*, na bilo kojem jeziku to zatražili, jednakom tvrdoglavošću rezolutno nazivati *facture*. A kako nekadašnja vila za raskošne provode ne raspolaže društvenim prostorijama reprezentativnih mjera, ako se u to, dakako, ne računaju blagovaonica u kojoj se stolovi postavljaju i raspremaju svaki sat, i *hall* pretrpan turskim sećijama, gdje je boravak zbog ustajala zadaha od isparavanja hrane koji dolazi iz blagovaonice i ondje se zadrži, jednostavno nesnosan, pa ako je gost naumio u hotelu

provesti više od tri dana, prisiljen je što prije prepustiti se ondje prevladavajućoj usiljenoj familijarnosti, nekome pomalo uvijek glasno mljackajućem zajedništvu i odveć prisnoj tjelesnosti, što stanarima ove cijenjene kuće jednostavno nameću zajednički termini blagovanja, zajednička kupanja na zajedničkoj plaži, zajednički boravci na zajedničkoj terasi, ali i praksa korištenja zajedničkih kupaonica.

Kao na svim ovakvim mjestima, ozračje je nabijeno uzbuđenjima; naelektrizira ga neprestano kolanje dnevnih tračeva, povjerljivih saznanja i preciznih opažanja. Parovi pristižu na terasu u različitim intervalima pa njihovo pojavljivanje u pravilu polučuje i teatralan učinak. „Ovo je poput suha zraka u finskoj parnoj kupelji!“ reče na francuskome gospodin smeđa tena, a u predjelu sljepočnica gotovo sumnjivo prosijed, u odijelu od sirove svile, inače vrlo naočit i izrazito mlad čovjek, koji je prije dva dana zabilježio galantan uspjeh što golica maštu ovdašnjega općinstva. Šapće to na uho jednoj Hrvatici u čijem društvu zakoračuje iz blagovaonice na terasu, otmjenoj i mladenački tustoj Zagrepčanki, koja ovdje ljetuje s dvoje djece i guvernantom pa je u prizemlju *Argentine* uzela nekoliko soba s pogledom na more. Gospodin smeđa tena želi pokoju mrvicu svojega nečuvenog uspjeha svakako podijeliti i s ostalim gostima pa se, a da to svi vide, šapćući svojoj partnerici ovu prostačku opasku u lice, lascivno ugrize za usne. Prozori sobe dame iz Zagreba otvaraju se ravno na ovu terasu; tako da prednosti i loše strane smještaja tik uz glavnu terasu, dakako, glasno komentiraju već i sobarice. Posve je shvatljivo da građansko javno mnijenje ovoga inače prepunog hotela doživljava čudnim ritam ljubavnog života mlade majke iz Zagreba koja je, ako se može vjerovati bistrookim kibicima, još do prije tri noći kroz prozor apartmana u prizemlju, pritom se uopće ne osvrćući na svoje mališane u susjednoj sobi, primala

ponoćne posjete nižerangiranoga časnika dalmatinske trgovačke flote. Strastvena mlada majka, koja se po cijele dane prešetava između plaže i visećih vrtova s knjigom Rilkeovih stihova uza se, koju ponese i na teniski teren gdje doduše neće zaigrati, a ni čitati, ali će zato živahno i ljubazno popričati sa svakim, nije gubila vrijeme jer teretni brod *Dubrovnik II.* jedva da je podignuo sidro da se otisne iz luke, kad je ona znakove svoje naklonosti već podarila ovom strancu smeđa tena, koji se istom pojavio niotkuda i o kojemu se zna samo to da je Turčin i da nosi odijela od sirove svile. Mala njemačka kolonija, čiji su pripadnici u pojedinačnoj komunikaciji, a i u četiri oka, izrazito plahi i uljudni, reklo bi se čak neobično bojažljivi, jer tako se sinovi i kćeri te velike nacije znaju držati u stranom svijetu, kao da su u neprekidnu strahu hoće li ih tko prozvati za neki tobožnji prijestup i hoće li biti odgovorni malne za istočni grijeh; međutim, ako se nađu u skupini, tada se često osmjele i lako postanu kritičnima, kao i sada, ne ustručavajući se glasno komentirati dolazak raspusne Hrvatice, mlade majke obitelji i njezina krajnje sumnjiva pratitelja; no iz te urnebesne graje dade se jasno razabrati samo jedna riječ, *Balkansitten**. A onda ipak prime taj par u društvo, sa smiješkom koji se, u ozračju svijesti o zajedničkoj katastrofi uzrokovanoj prirodnom nepogodom, udjeljuje svakomu bližnjem. Jer trenutak jest opasan. Krajnje kritičan. Vremenske nepogode znaju ublažiti sve predrasude. „Čudi me,“ reče vrlo tiho svojem susjedu brineta ugodnih crta lica, supruga onoga njemačkog trbonje vječito u pidžami, „baš me čudi, kako joj se u ovoj klimi to uopće da.“ Primjedba je bila praktična i vrlo ljudska. Mnogi su na to kimali. Turčin se baci u potragu za sjenom kamo će smjestiti svoju otmjenu Hrvaticu. „Kao i kod nas“, reče gurajući vrtanu stolicu do zidića ograde,

---

* njem. balkanski običaji

opet s lascivnim smiješkom, kao da dami šapće na uho neku intimnu tajnu, pritom vrlo se udomaćeno vrzmajući ondje na toj nenormalno pasjoj vrućini. „I turske su kupelji ovako vruće.“

Uto kave razdijele dvije mlade, kao crkinje preplanule, sobarice, a pogled im je užagren kao kod predatora, i koje tvorničar porculana vrlo osebujna humora, uporno i lagano posprdno naziva „urođenicama“, uvijek pod surim pogledom bivšega *stewarda* koji im naređuje pomicanjem obrva. Jedna grčka obitelj, a napose njezine članice, vidno pati od mučne vrućine. Glava obitelji, zabrinjavajuće gojazni veterinar iz Pireja, trudi se, doduše samo natučajući njemački, raspraviti medicinski aspekt pitanja, poglavito koja je korist od vruće kave ili čaja u ovakvoj klimi. Neki Mađar, kojega oni koji ga poznaju oslovljavaju, ne znajući kako bi drukčije, s ‘gospodine zastupniče’, stane uz ovo što je rečeno jer je to već iskusio i prihvatio sav kulturni svijet, hvaliti i učinke vruće kupke. Na nekoliko trenutaka stječe se dojam kao da su u tome toplotnom udaru svi nakratko izgubili zdrav razum, a onda tupi muk naglo razbiju nekontrolirana graja i smijeh, histerično cerekanje i kakofonija zbrzana i nepovezana baljezganja na raznoraznim jezicima. Zatim sve to bez nekoga vidljiva povoda opet malakše i utihne. Pojavi se i bugarski par na bračnom putovanju, odvjjetnik iz Varne i njegova netom vjenčana supruga sva ganuta poput djeveruše, s ivančicom u kao tuš crnoj kosi, držeći se ovijeni jedno o drugo pod ruku kako u slučaju da ova terasa potone, a sva je prilika da se to može i dogoditi, ne bi morali u smrt jedno bez drugoga. Časnik mostarskoga vojnog garnizona, koji je u rano prijepodne izjahao na unajmljenu konju uz obalu, razoružavajućom tvrdoglavošću čovjeka upućena u sve tajne zanata, počne, naglašavajući svaku riječ, pomalo pjevnim naglasakom, tumačiti ljudima oko sebe, sve da ih poduči, svoju

neobično važnu spoznaju da on na ovako iznimnoj vrućini neprestano osjeća, a i njuši, neki „trpak i gorkast okus“, kao da „neprestano cucla bombone od sladića“, pa dopuni svoje izlaganje prostodušnom obzirnošću i odgovornošću prema svojem slušateljstvu. Neki drugi pak prilaze kame-
noj ogradi i zagledavaju se prema obzoru, kao da otamo očekuju pomoć. Južne zidine grada mutno se promaljavu iz tople i rijetke izmaglice, a žute kamene hridi isparavaju se kao da ih se prokuhava. Starija Engleskinja, možda jedina osoba koja je i u ovim tegobnim trenutcima nastojala ostati do grla zakopčana, pribrana i nepristrana, kao da ovdje nema govora ni o kakvim vremenskim nepogodama i srazu prirodnih elemenata, a kamoli o nekoj opasnosti, prišla je ogradi i počela proučavati rukotvorine. Povremeno se začuje i glas tvorničara porculana koji okružen svojom družinom, dakle posve zaštićen, vrlo glasno kudi lokalno pučko umijeće, brižno opominjući svakoga neka se suzdrži i ne kupuje ništa „od ovih“. „Svi su vam oni gusari i *franc-tireursi*, koji rade na svoju ruku“, dometne on, omalovažavajući i prodavača i njegove srodnike, rasu koja napučuje ovaj divlji i pričljivi, ali svejedno monotoni pejzaž. Protestantски pastor, koji se sad u svojoj oskudnoj i svijetloj ljetnoj odjeći doimao nekako posrnulim u vjeri, dopusti sebi, deprimirajućom upućenošću nekog misionara, nekoliko stručnih napomena na temu pučkih običaja „rase *homo balcanicus* na pragu izumiranja“. Mađarski kavalir, koji se u međuvremenu trudio i gospođu Hrvaticu uvjeriti u neprocjenjivo osvježavajući učinak vruće kupke, sada se maši domaćih novina, no ne zato da ih čita, već da se s njima hladi. Jedan već lagano proćelav, a neizbrijan i u licu bolesno blijed gospodin s naočalama, koji je doputovao prije nekoliko dana potpuno sâm, no tako se slabo isticao da to neizrecivo znatiželjno društvo koje se okupilo u *Argentini* još nije uspjelo odrediti čak ni

njegovu nacionalnu pripadnost, upravo je od mlađahne konobarice zatražio neka mu se donese čaša ledene, ali stvarno *ledene* vode. Ono *ledene* ponavljao je nervozno drhtavim glasom kao kad se zatrese kutijicom s lijekovima. Načuvši jednim uhom taj zahtjev, protestantski *će* pastor na to u prolazu ljubazno, ali onom istreniranom dobrohotnošću misionara praktičara koji zna lijek za sve tjelesne i duševne muke što mogu čovjeka snaći u ovako barbarskom okruženju, pripomenuti strancu: „Najgore što sad možete učiniti jest popiti hladnu vodu.“ Rekao mu je to na njemačkome, a iz čistog čovjekoljublja. Ne polučivši nikakav odgovor, čak ni kimanjem glave, on uvrijeđeno slegne ramenima i produži dalje. Osim toga, tada je već svekoliku pozornost uživao upravo prodavač rukotvorina, koji se pred postarijom engleskom damom iznenada spustio na jedno koljeno i tako se poluraskrećen smiješio odozdo prema njoj, poput dobrih duhova na skulpturalnim kompozicijama u slavu nekoga velikana nacije; jednom rukom prostirući svoje prugaste ćilime domaćega tkanja pod noge odabrane dame, kao da je moli neka slobodno nagazi na njih i prihvati njegovu ponuđenu žrtvu jer on je spreman za nju proliti i svoju krv i položiti život. I ova ih je besmisleno jalova pantomima sve očarala. U tome su prolazile čak minute.

I tako na trenutak u tom šušuru od različitih glasova, ali neporecivo balkanskog prizvuka, ono nekoliko njemačkih riječi što se miješaju s njegovim jezikom, koji očito ima viška suglasnika, hrapav je i isprekidana ritma, zaparaju zrakom kao da su zapovjedni uzvici osvajača u navali, jer na tom zvizdanu svaki uzdah, jauk i nervozan smijeh prokuha, grgolji i obrušuje se, klokoće u jedinstvenu a nesigurnu žagoru. Onaj tko sad baci pogled na terasu *Argentine* svjedočit će neobičnoj pantomimi usred pretjerano dramatičnog vrhunca neke sladunjave opere,

kad uskomešani južnjački kostimirani, a kakofonično naričući zbor upravo u najnapetijem trenutku iznenada ušuti pa sad svi napeto iščekuju da napokon sa svojom mukom istupi i tenor. Ali nitko ne istupi. Samo će u restoranu zveknuti gong, a na vratima, raskriljujući ih pomalo teatralno poput statista koji se i u malim ulogama trsi odigrati fatalnu dramu, osvanuti nekadašnji *steward*, i gotovo ravnodušno zaviknuti:

Monsieur Askenasi!

Zatim će, stišavši ton, ali opsesivno ustrajući na francuskome, dodati:

On vous demande à l'appareil!*

Nikoga nije osobito iznenadilo što se na to počeo s vrtne stolice pridizati gospodin s naočalama, onaj infarktno blijedi čovjek koji je maloprije bio zatražio čašu ledene vode. Tek uzgred, no svi ga promotre, jer im se sad svima učini kao da ga vide prvi put. Na trenutak će se svi i okrenuti za njim. „*Es-ist-fast-kaum-aus-zuhalten*“**, reče sad posve nenadano tvorničar porculana i ustane. Svi pogledaju u nebo, bijesni, kao da ih je netko, unatoč dogovoru, jednostavno izigrao i prevario. On će ispiti ostatak svoje kave i krenuti prema restoranu. Otamo se još čuje njegov glas kako tvrdoglavo se jadajući, unjkavo na svojem jeziku ponavlja jednu te istu riječ: „*Kaum auszuhalten*“. U međuvremenu jedna sobarica pozatvara zelene rebrnice po prozorima na katu. I društvo se rasprši prema svojim sobama. Krajnje je vrijeme da se počne posluživati idući obrok.

---

* fr. Zovu vas na telefon!

** njem. Ovo se jedva može podnijeti.

ASKENASI? NIJE LI TAJ IZ OSTRAVE?

„*Warten Sie mal, Askenasi!*“^{**} reče tiho u povjerenju tvorničar porculana, uhvativši jednom rukom recepcionara za podlakticu. „*Askenasi, Askenasi. Mir scheint, er ist aus Ostrau.*“^{***} No prije nego što mu taj stigne odgovoriti, otvore se vrata telefonske govornice i odande iskorači onaj gospodin s naočalama kojega nitko ne zna; guši se od kašlja, tare čelo i smjesta se okrene recepcionaru. Uglato mu se čelo ljeska upadno blijedo, a onaj u mokru krpicu zgužvani rupčić koji bi već, kako se čini, valjalo i iscijediti, sve je vrijeme za toga šestominutnog razgovora mrvio u šaci. Krene prema recepciji, no mora zastati; četiri prsta gurne između ovratnika i vrata, a onda šaku rastreseno obriše o nogavicu.

„Večeras moram otputovati“, reče pomalo zadihan i promukao. „Ako uopće uspijem dobiti spavaća kola“, do metne više uzgred. Uto tvorničar porculana korakne do okretnih vrata kako bi ondje s nedužnim izrazom lica prepredena privatnog detektiva koji je umalo dolijao, počeo proučavati reklamni materijal mjesne broderske tvrtke. „Neugodna vijest, uvaženi gospodine?“ upita ga recepcionar i posegne za voznim redom. A kad ne dobije nikakav

---

* njem. Čekajte malo, Askenasi!

** njem. Askenasi. Čini mi se da je iz Ostrave.

odgovor, ravnodušno nastavi: „Spavaća kola priključuju se tek u Splitu. U sedam ujutro isplovljava brod. Nego, namjeravate li preko Zagreba, ili biste prema Veneciji?“ Razgovarali su na njemačkome, naginjući se jedan prema drugomu puni povjerenja i prisnosti skupili su glave nalakćeni na pult recepcije. Stranac u jednom trenutku stane dugo i gotovo ganuto ispuhivati nos u rupčić koji je već ionako bio zreo da ga se iscijedi.

I u tom trenutku predvorjem hotela prođe ona sivkasta blondina, žena izrazito bijela tena koja s očitom lakomom podnosi tegobe ovdašnje klime; jer i ona je bila kod okretnih vrata, prošvrljala je onuda kako bi osmotrila magistralnu prometnicu po kojoj je vrući vjetar naganjao bijele oblake prašine. Stranac i recepcionar rutiniranim su pokretima, pomalo čak i preglumljeno, jer to što su izvodili nije izgledalo nimalo prirodno, nastavili prelistavati raznorazne prospekte, vozne i plovidbene redove; pritom neznanac u maniri boljih svjetskih putnika, hineći ono što je i on viđao, ali zacijelo samo na filmu, kako se i što radi po ‘hotelskim holovima’. „Ima jedan brod“, reče tad recepcionar, pun entuzijazma i prisnosti, kao netko tko upravo nudi svoje usluge pri sklapanju nekoga frivolnog poznanstva; usne su mu se razvukle u širok cerek, bljesnuli sivi lopatasti zubi, premda mu je čelo i dalje bilo smrknuto i namršteno. „Jedan brod koji je na neki način u vlasništvu ove kuće. To je *Kumanovo*. Luksuzno plovilo... najljepši brod na pučini“, doda čovjek i iz njega provali neko čudno oduševljenje, kao da je neočekivano odlučio prema nekome očitovati nježne osjećaje. Glas mu bijaše nabijen emocijama. I imaše strastven zvon. Stranac je nabranih obrva, zapravo nezgodna izraza lica, buljio preda se. „*Kumanovo?*“ ponovi i on. „Tako je, to je onaj brod vitka trupa...“ Ušutio je, nervozno dodirnuvši usta nesigurnom, čak bi se reklo, djetinjom gestom. Što ovi

ovdje žele s tim *Kumanovom*, svi ga spominju. I *steward*, i londiner, i barmen, čak i sobarice, svaki bi odmah rekao *Kumanovo*, čim se, još prvog dana, počeo kod njih raspitivati za neki pomorski prijevoz do Kotora, da bi onda svi baš do jednoga živčano i bučno negodovali, čak se uvrijeđeno izderavali na njega čim je od njih zatražio ipak detaljniju informaciju i neka mu se kaže postoji li još koje drugo prijevozno sredstvo. To *Kumanovo* bijaše vitak i uzak brod, a vrlo lagan pa se jako njihao, osim toga, kako je to mogao uskoro uočiti, nije se ni po čemu razlikovao od drugih parobroda uključenih u obalni linijski pomorski promet, a sav luksuz na njemu predstavljale su dvije palme u salonu. Popustivši teroru hotelskog osoblja, na kraju je i on odabrao za izlet u Kotor putovanje tim brodom, silno požalivši što se pokorio jer je na povratku na palubi toga uskog brodića klimava plova do večeri uspio zaraditi i morsku bolest. Zato mu se *Kumanovo* činilo lokalnom opsesijom, premda mu je bilo jasno i to da je nekadašnja jahta za romantične provode vlasnika *Argentine* u očima hotelskog osoblja i mjesnog stanovništva čak i dvadeset godina nakon izgradnje doživljavana vrhuncem luksuza, zemaljskog sklada i svega lijepog u pomorskoj plovidbi. Zato je sad na spomen broda samo zbunjeno žmirkao. „Žalim“, reče gestom izmičući pred opasnošću da povrijedi osjetljivost recepcionara, koji zacijelo ne bi, kao ni ostali članovi osoblja, mogao podnijeti bilo kakvu kritičku opasku na račun toga vitkog fetiša. „Naime... Jednom riječju, ja moram do sutra navečer doći do Splita“, skрати on priču vrlo rezolutno. Zatim nastave pregovarati, ali prigušenim tonovima. U međuvremenu se ona sivkasta blondina nehajnom ležernošću dvaput prošetala hotelskim predvorjem. Vršljala je onuda zveckajući u svojoj bezmesnosti, laka koraka i beskrvnošću jednog vretenca, posve nepretenciozno, a ipak s određenom

mjerom pasivne nametljivosti. Na katu bi se svako toliko zalupila neka vrata, jedna pa druga. U doba sijeste i ovdje je, kao na svim sličnim mjestima gdje se dokoni i odmorni ljudi iza zatvorenih vrata svojih soba nakon zimski obilna obroka prepuštaju radostima probave i bračnih intimnosti, ozračjem zavladała neka neprikrivena i besramna tjelesnost. „*Kumanovo* ili ne, nema veze“, reče na kraju stranac i odmahne rukom. „Nego, molim vas ključ. Polazak je u sedam i dvadeset ujutro. A za rezervaciju spavaćih kola sâm ću se pobrinuti dolje u gradu.“ Preuzme ključ i zaputi se prema stubama.

„*Zwoundvierzig*“, ogłasi se u tom trenutku, čak vrlo glasno, i ona sivkasta blondina. Recepcionar na to lagano pridigne kapu i pruži joj ključ sobe broj četrdeset i dva. A žena je, kao da se napokon odlučila, i napustivši taktiku agresivne nijemosti, ali i svoju samo njoj svojstvenu krc-kavu neprimjetnost, izrekla broj svoje sobe naglaskom kao kad netko nakon zrela promišljanja riješi izjaviti nešto bitno, tako da na to izrečeno nije zastao samo onaj stranac s jednom nogom već na najnižoj stubi, nego se i tvorničar porculana okrenuo prema njoj. Bilo je očito da se dogodilo nešto neočekivano. Recepcionar je nato vrlo diskretno, usredotočenošću prekaljena majstora svoje profesije, samo pogledao u strop. Ona je pak, ne osvrćući se ni na koga, mirna koraka prošetala i prošla kraj toga stranca, uspravna hoda, zabačene glave, ni pogledom ga ne okrznuvši; njezine su uvredljivo tanke noge tako lagano grabile stubama kao što će se članci krhkih nogu kukaca penjati strminom grane, recku po recku. Stranac je zurio za njom sve do zavoja stuba. Besramno i prostački, svojstveno njegovu karakteru, tvorničar porculana požurio je prema stubama da može što dulje zuriti za pojavom koja mu iščezava iz vidika. „Nije ta za tebe“, pomisli

---

* njem. Četrdeset i dva

iznenadnom provalom zloradosti Askenasi. Osmjehne se i slegne ramenima. Opazivši taj smiješak, tvorničar porculana ga u onoj brzini shvati posve pogrešno i svojim nabrekliim usnama već zausti nešto slično izrazu vulgarnе muškarачke solidarnosti, no stranac, preduhitrivši njegovo pitanje, jednostavno krene stubama za ženom. „Ona mi se zapravo i ne sviđa“, pomisli tad, osjetivši kao i toliko puta, čak i godinama poslije, čim bi se sjetio toga zaključka, neku mučnu zbunjenost, ne mogavši se dosjetiti zašto je sročivši svoj dojam, u tom trenutku dodao i ono ‘zapravo’. Blizu odmorišta još se i osvrnuo pa vidio da recepcionar i dalje stoji ondje u svojem odjeljku s kapom u ruci i smiješi se prema njemu. Tvorničar porculana zaboravio je zatvoriti usta i samo žmirkao, reklo bi se čak ogorčeno, a zapravo sav nemoćan i zbunjen, kao netko tko je upravo primio neki neočekivani nalog čiji mu tekst nije posve jasan. Poruka nije bila odaslana na konkretnu adresu pa je baš zato i bila toliko uznemirujuća. Samo su se pogledavali, obojica dobro upućeni u ono što se zbiva, a onda se recepcionar polako okrenuo, kao da želi dati do znanja kako mu za ono što će se u nastavku odvijati nije ni nakraj pameti preuzeti osobnu odgovornost. Askenasi je nastavio prema prvom katu. A onda je na zavoju neposredno pred odmorištem iznenada osjetio onu laganu vrtoglavicu (što je i poslije često, iako s malo uspjeha, isticao i pozivao se na tu činjenicu kao na neku iznimno važnu okolnost koja ima golemo, možda čak i presudno značenje, samo što ga se nekome drugom ne može izravno prenijeti i objasniti), neku mutnu omamu, kad mu se učinilo da je on već jednom bio na ovim stubama, i to u istoj ovoj odjeći i istim cipelama prolazio njima u jednakim okolnostima; i tada je upravo bio izišao iz telefonske govornice nakon što je čuo iste ovako nerazgovjetne riječi iz daljine kao i maloprije pa krenuo upravo za ovom ženom

koja *zwei* berlinskim telefonskim dijalektom izgovara kao *zwo*; bila je to iluzija kao da upravo proživljava neku i više nego stvarnu fatamorganu, odraz u zrcalu u kojemu se lako kreće, pa trenutak na neki način i nije vremenski fiksiran na svojem pravom mjestu. „Ali to je vrlo poznata pojava“, pomisli uzgred i rastreseno. „Pa da, Bergson.“ Ubrza korak i u hodu skinje naočale da si, premda mu je dlan bio vlažan, protrlja i otre oči. Sad je ženu gledao iz daljine, bez naočala vidio ju je mutno jer je među njima bilo već i desetak metara. Ona se nije osvrnula, nego žustro nastavila prema dvorišnom krilu drugoga kata. Ali kao da je na zavoju do odmorišta donekle usporila. Askenasi se sjeća da ju je poslije, za njihova kratkog razgovora, i upitao upravo to, zašto je usporila korak te da ju je tada, čega se on također jasno sjeća, kad ju je to pitao, obuzela neka neizreciva tuga. Smatrao je nezamislivim da bi se mogao prevariti. Jer pojedinosti nekoga važnog prizora čovjek ne samo *vidi*, iako je na trenutak i on bio spreman ženino dozivačko i zavodljivo usporavanje protumačiti kao neki mutni i slabovidni nesporazum; no isključeno je da bi ga u takvu kriznom trenutku izdala baš sva osjetila jer je dobro čuo, a bilo je i opipljivo kako se ritam njezina koraka postupno usporava.

Postojao je trenutak, i to baš onaj kad je Askenasi skinuo naočale s nosa, a kad je žena sa svojim hodom vretenca skrenula prema dvorišnom stubištu drugoga kata, jedan trenutak u kojem je ona počela osjetno sporije i kolebljivije koračati, nesigurnije nego što je to u pravilu običaj kad smo se nekamo odlučno zaputili, jer ta je žena krenula komotno tumarajući, vidno tromijim korakom, prema svojem cilju; uostalom, čovjek ne govori samo riječima. Naknadno je često bio sklon vjerovati da je ona čak i zastala na trenutak prije nego što je konačno skrenula na tamnjikavi dvorišni hodnik. Iako je lako moguće da je

to bio samo njegov umišljaj. Dakako, umišljaj da je ona uopće zastala, razglabao je o tome poslije u sebi Askenasi. On se u svakom slučaju zaustavio, obrisao naočale i počeo oštrovidnije razgledavati stvari oko sebe tek kad mu se žena izgubila iz vida. A vrtoglavica, točnije čudan doživljaj fatamorgane, ili više pričin, trajala je i dalje čak i ondje gore na katu; uostalom, učinilo mu se da je tih nekoliko desetaka stuba prolazio neizrecivo sporo; možda su mu u tome penjanju, nakon što je krenuo od recepcije, prošle čak i minute, no opsjena je trajala, bilo je u njoj i uspomena na jalova jurcanja po stranim gradovima i hotelskim hodnicima za nekom ženom koja nikako da se okrene, ili joj se iz dizala još vidi obrub toaleta, a i kabina dizala bila je puna slatkoga mliječnog mirisa njezina parfema jer je ona istom izišla iz nje; međutim, ovaj je trenutak, ma koliko sličio uspomeni, pripadao samo ovoj neznanki; jedino i osobno njoj. Dok je šepRTLjao s ključem u bravi sobnih vrata, sporije i nespretnije nego što bi to bilo potrebno, načulio je uši da osluhne što se odigrava kat iznad njega. Ključ se sad obično iskrene, pomisli znatiželjno, i toga se sjećam jer bilo je već tako, a sad se zakvači za utor, mora se manipulirati njime vodoravno, samo ću tako moći otvoriti vrata. I sad je brava lagano škljocnula, a Askenasi se samo zadovoljno nasmiješio. Sve se ponavljalo točno na način kako se to može predvidjeti poklope li se u skladu s fizičkim zakonitostima sve objektivne okolnosti. Međutim, bio je to i trenutak u kojem ga je presjekao onaj žestoki grč, snažan tjelesni bol, što ga je iznenadio i maloprije u telefonskoj govornici, neka njemu dosad posve nova i nepoznata tegoba, bol koji se ne da jasno locirati; javio se negdje u predjelu između želudca i srca, teško je bilo odrediti je li to sličilo udarcu, tremoru ili grču, nije za njega pronalazio ime, no tako ga je žestoko stisnuo da se iznenada zgrbio i s trupom umalo pao na kvaku. A vrata su se

na taj neočekivani nasrtaj otvorila sama od sebe. Ostao je ondje nekoliko sekunda čvrsto se uhvativši za kvaku i nepomičan, da bi se onda, tiho zacvilivši, uspravio, ušao u sobu i ključem brzo zatvorio vrata za sobom.

„*Nein, beileibe, doch nicht aus Ostrau*“, reče tvorničar porculana. „*Ich kenn' ihn doch. Ist wohl 'n Advokatenfritze!*“*

„Gospodin je stigao iz Münchena“, reče recepcionar. I kao da ga više ništa ne obvezuje da se i dalje bavi tvorničarom porculana, sjedne iza svojega pulta. Zatim, kad tvorničar zamišljen primijeti:

„*Ein Reichsdeutscher also? Heist wohl Karl? Ich kenn ihn doch.*“**

„*Viktor Henrik*“, dometnu recepcionar i poentira: „*Viktor Henrik Askenasi. Wohnhaft in Paris.*“***

„*Ach, Paris*“, zaključi razgovor tvorničar porculana.

Iz tona kojim je on to dobacio, recepcionar nije mogao precizno dokučiti, veseli li ga ta nova spoznaja i budi li kod njega dodatno povjerenje, ili izaziva razočaranje i zazor.

---

* njem. Ne, nipošto, on nije iz Ostrave. Ali poznajem ga. Nekakav je odvjetnik.

** njem. Dakle, Nijemac iz Reicha? Zove se Karl? Znam ga.

*** njem. S prebivalištem u Parizu.